

TÜRK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:18, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **10.08.2019**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **12.09.2019**

Sayfa / *Page*: **45-55**

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK799>

Yazar / *Writer*:

Doç. Dr. Kadriye Türkan

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
ktturkan@gmail.com

ÂŞIK SEYRÂNÎ'NİN SÖYLEMİYLE YUSUF KISSASI

Öz

Yusuf kıssası, dünyanın en eski hikâyelerinden biri olarak Tevrat, İncil ve Kur'an-ı Kerim'de kendisine yer bulmuş; kıssa, kutsal kitaplardan öncelikle klasik edebiyata intikal ederek pek çok kez işlenmiş, oradan da sözlü geleneğe geçmiştir. Kıssadan hareketle yaratılan Yusuf ile Züleyha hikâyesi hem doğu hem de batı edebiyatlarının en sevilen konularından biri olmuştur. Hikâyenin dini boyutunun yanında aşk teması ile ortaya çıkan beşeri boyutu bu kadar çok ele alınmasının ve sevilmesinin nedenleri arasındadır. Bu minvalde klasik şairler gibi âşıklar da Yusuf kıssasına ve dolayısıyla Yusuf ile Züleyha hikâyesine mısralarında yer vermişlerdir. Bu halk sanatçıları içerisinde XIX. yüzyılın öne çıkan isimlerinden biri olan Âşık Seyrânî, kıssaya yazdığı dörtlük ve beyitlerle göndermede bulunmuş, Hz. Yusuf'un ibret dolu hayatını ve aşk temasını mısralarına taşımıştır.

Çalışmada Âşık Seyrânî'nin Yusuf kıssasını ve Yusuf ile Züleyha hikâyesini şiirlerine nasıl yansıttığı, hikâyenin hangi motiflerine yer verdiği Kitab-ı Mukaddes'in (Eski ve Yeni Ahit) ilgili bölümleri ve Kur'an-ı Kerim'in ayetleri üzerinden örnekler vasıtasıyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Seyrânî, Yusuf kıssası, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an-ı Kerim, Yusuf, Züleyha.

THE PARABLE OF JOSEPH WITH THE DISCOURSE OF ASIK SEYRANI

Abstract

The parable of Joseph, as one of the oldest stories in the world, has found its place in the holy books. The parable, it has been processed many times from the holy books to firstly classical literature and from there it has been transferred to oral tradition. The story of Yusuf and Zuleyha, which emerged from the parable, has become one of the most popular subjects of both eastern and western literature. Besides the religious dimension of the story, the human dimension that emerges with the theme of love is one of the reasons why it is handled and loved so much. In this respect, lovers like the classical poets, the parable of Josep and thus they included the story of Yusuf and Zuleyha in their verses. Asik Seyrani, one of the prominent figures of the nineteenth century in these folk poet, referred to the parable and the story with quatrains and couplets, he brought Joseph's exemplary life and love theme to his verses.

In this study, how the Âşık Seyranı reflects the parable of Joseph, which was created based on the story of Yusuf and Zuleyha, will be examined through the relevant parts of the Holy Books and the verses of the Quran.

Key Words: Seyranı, The parable of Joseph, Holy Books, Quran, Joseph, Zuleyha.

Giriş

İnsanlık tarihinin en eski hikâyelerinden biri olarak Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan *Yusuf kıssası*, dini ve beşeri açıdan insanlığın önemli mirasları arasındadır. Hikâyesinin kaynağı ve yayılmasıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Hikâyenin en eski versiyonunun MÖ XV. yüzyıla ait *İki Kardeş Masalı* adını taşıyan bir Mısır anlatısı olabileceği ifade edilmektedir (Daşdemir 2012: 4). Bir başka iddiaya göre hikâyenin konusunun başlangıçta mit-efsane olmak üzere Asur ve Babilliler tarafından oluşturulduğudur. Bir diğer görüş ise konunun tarihsel olabileceği yönündedir.

Kıssa, Eski Ahit'te (Tevrat ve Zebur) *Tekvin*, Bap 37-50 arasında geniş ve ayrıntılı bir şekilde yer almaktadır. Yeni Ahit'te (İncil) *Elçilerin İşleri*, Bap 7'de, Hz. Yusuf'tan kısaca söz edilmektedir. *Ahsenü'l kasas* vasıflandırmasıyla Kur'ân sureleri içerisinde özel bir yeri olan *Yûsuf sûresi*, 111 ayettir. Sûrede, Yusuf peygamberin yaşamı boyunca karşılaştığı zorluklar ve bunlara tahammül göstererek nasıl başarıya ulaştığı anlatılmakta, inananlar için faydalı öğütler ve mesajlar nakledilmektedir. "Hem Doğu hem de Batı dünya edebiyatçıların tarih boyunca çokça ele aldıkları ve evrensel bir tema olma özelliğine sahip olan 'Yusuf ve Züleyha' hikâyesini Batılılar genellikle *Tevrat*, Doğulu İslâm toplumları da *Kur'an* kaynaklı anlatı ve bilgilere dayalı olarak işlemişlerdir" (Çetin 2000: 109). *Yusuf kıssası*, Doğu'da başta Kur'ân-ı Kerîm tefsircileri olmak üzere İslam tarihçileri ve *Kısas-ı Enbiya* müelliflerinin yanı sıra şairler tarafından da pek çok kez işlenmiştir.

Halk hikâyesi bağlamında Yusuf ile Züleyha, kutsal kitaplardan klasik edebiyata oradan da sözlü geleneğe geçen, kitabi bir hikâyedir. Bu açıdan *Kerem ile Aslı*, *Arzu ile Kamber* gibi halk hikâyelerinden ayrılır. Hikâye kahramanı Yusuf'un bir peygamber ve konunun dinî olması ise onu, klasik edebiyattan doğan *Leyla ile Mecnun*, *Ferhat ile Şirin* gibi hikâyelerden farklı bir şekilde değerlendirmeyi gerekli kılar.

Yusuf ile Züleyha hikâyesinin, Türkiye ve Türk dünyasından derlenmiş birçok varyantı mevcuttur. Yazma ve taş baskı metinler de yeniden basılmıştır. Ayrıca hikâye çeşitli formlarda kıssahanlar, destancılar ve usta masal anlatıcıları tarafından icra edilmek suretiyle yaşatılmaktadır. Âşıkların tespit edilebilen hikâye repertuarları¹ arasında Anadolu'da Yusuf ile Züleyha hikâyesini anlatan sadece Posoflu Müdâmî ve onun çırağı Murat Çobanoğlu'dur (Özsoy ve Ataman 1993).

Âşıklık geleneği çerçevesinde âşıklar, hikâye anlatıcısı olmanın yanında halk hikâyelerine ve bu hikâyelerin motiflerine çeşitli vesilelerle şiirlerinde mutlaka yer verir ve göndermede bulunurlar. XIX. yüzyılda yaşayan birçok âşık gibi yüzyılın öne çıkan isimlerinden Seyrânî de yine gelenek çerçevesinde, hikâyenin motiflerine mısralarında yer vermiştir.

Çalışmada Âşık Everekli (Develili) Seyrânî'nin şiirlerinde yer verdiği *Yusuf kıssasına* dair motifler ve bu motiflerin Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerîm'de ne şekilde yer aldığı değerlendirilmektedir.

Seyrânî'de Yusuf Kıssası

Everekli Seyrânî şiirlerinde gelenek bağlamında ana konunun aşk olduğu halk hikâyeleri; Yusuf ile Züleyha, Leyla ile Mecnun, Ferhad ile Şirin ve Kerem ile Aslı'nın çeşitli motiflerine yer verir. Onun şiirlerinde, bu hikâyeler arasında Leyla ile Mecnun ile birlikte Yusuf ile Züleyha'ya yapılan gönderme sayısı diğerlerinden daha fazladır. Bunda Leyla ile Mecnun'da ilahi aşk motifi, Yusuf ile Züleyha'da ise Hz. Yusuf'un peygamber oluşu ve kutsal kitaplardan yansıyan hayat hikâyesi, dini-tasavvufî boyut etkili olmuş olmalıdır. Hatta Seyrânî, altı beyitten oluşan aruz vezni ve semaî nazım şekliyle söylediği şiirde (Kasır 1984: 256) *Yusuf kıssasını* öne çıkan motifleri üzerinden özetlemiştir.

Cemâl-i hüsn-ü Yusuf kim dil-i Yakûb'unu derde
Düşürmek lâyük olmuş şânı re'y-i kudreti ferde (Kasır 1984: 256)

Seyrânî'nin dile getirdiği üzere Yusuf'un güzelliği ve kardeşlerinden farklı oluşu, peygamberlik alametleri taşıması, babası Yakup peygamberi derde düşürür.

Tevrat'ta Bap 39'da Yusuf, güzel yapılı ve yakışıklı (Tekvin 39/6) olarak tanımlanır. Ayrıca Yusuf, Yakup'un yaşlılık döneminde doğmuştur ve Yakup onu diğer çocuklarından çok sevmektedir. Ona uzun renkli bir giysi yaptırır. Yusuf'un kardeşleri, babalarının onu kendilerinden çok sevdiğini görünce Yusuf'tan nefret ettiler (Tekvin 37/3, 4) denir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yusuf sûresi'nde, Yakup olacakları önceden tahmin eder ve Yusuf'un gördüğü rüyayı, kardeşlerinin kıskançlığına maruz kalmasını diye anlatmamasını ister (Yusuf 12/5).

Haset merâzının ıslâhının tedbirine çâre

¹ Hikâyenin usta anlatıcı ağzından derlenmiş tek metni Behçet Mahir anlatmasıdır (Sakaoğlu vd. 1999: 154-181).

Olan bir pul imiş dermanı mabeyn-i biraderde (Kasır 1984: 256)

Yusuf peygamberi alıp babadan
Götürüp attılar haset çâhına
Bir Tanrı selâmı bir merhabadan
Delil bulunmamış hürmet râhına (Kasır 1984: 80)

Âşık Seyrânî kardeşlerin, babaları Yakup'un isteğiyle ya da onu ikna ederek Yusuf'u yanlarına alıp ona duydukları kine istinaden kuyuya atmalarına göndermede bulunmakta, "haset merâzı" ve kuyuyu da "haset çâhi" diye adlandırarak hadisenin kıskançlık nedeniyle gerçekleştiği hatırlatılmaktadır.

Yitik bulan Yakup gibi bulmasın
Vay ne mümkün boşalması dolması
Güzel Yusuf Kenan gibi olmasın
Duydum satıldığı birkaç pula ben (Kasır 1984: 162)

Âşık dörtlükte Yakup'un, Yusuf'u kaybettiğinde yaşadığı ve yıllarca dinmeyen acısından bahseder. Seyrânî kimsenin kaderi Kenanlı güzel Yusuf gibi olmasın diyerek Yusuf'un kuyuya atılmasına, sonrasında kardeşleri tarafından kuyudan çıkartılıp birkaç pula satılmasına işaret etmekte, dörtlükte güzelliğin yanında insan için iyi kaderin de önemi vurgulanmaktadır.

Tevrat'ta kardeşlerin Yusuf için babalarından izin istemesinden söz edilmemekle birlikte Yakup diğer oğullarının sürüsünü otlatmaya götürdüğünü söylemiş, istemesi halinde Yusuf'u da gönderebileceğini belirtmiştir (Tekvin 37/12,13). Kitab-ı Mukaddes'e göre Yusuf kardeşlerinin yanına giderken kardeşleri onu öldürmek üzere tuzak kurar ve kuyuya atarlar. Daha sonra Yusuf'u kuyudan çıkarıp oradan geçen İsmaili kervanına yirmi gümüşe satmışlardır (Tekvin 37/18-28).

Kur'ân-ı Kerîm'de ise kardeşlerin tuzak kurarak Yusuf'u kıra beraberinde götürmek için babalarından izin istedikleri söz konusu edilir. Kur'ân'a göre kardeşleri, Yusuf'u önce öldürmeyi düşünseler de sonra kuyuya atarlar. Yusuf'u kuyudan çıkaranlar ise kervandaki sakilerdir (Yusuf 12/9-19).

Kitab-ı Mukaddes'te Yusuf'un kime, kaç paraya satıldığı açıkça söylenir. Kur'ân-ı Kerîm'de ise kuyudan çıkaranlar "onu değersiz bir fiyat ile birkaç dirheme sattılar" (Yusuf 12/20) ifadesi yer almaktadır.

Âşık Seyrânî'yim dinle sözlerim
Yakub'um elbette Yusuf özlerim
Servetperestlerden korktu gözlerim
Anadan uryanım malım kalmadı (Kasır 1984: 103)

Yakup'un, Yusuf'a olan düşkünlüğünü ve Yusuf'un kaybolmasından sonra ona duyduğu büyük özlemi, Seyrânî didaktik dörtlüğünde kendisi üzerinden aktarmaktadır.

Kimi baydır kime gedâ
Cümlesine yârân Hudâ

Yusuf'umdan düştüm cüdâ
Yakub'um ağlar gezerim (Kasır 1984: 154)

Seyrânî bir kez daha kendisini Yakup'un yerine koyarak, Yusuf'tan ayrı düşen Yakup'un sürekli ağlayıp inlediğini hatırlatmaktadır.

Yakup gibi gam evinde bunalıp
Gözüm Yusuf için ağla gez yürü
Hüsn-ü hayalinin çarkına çalıp
Hasret kılıcını zağla gez yürü (Kasır 1984: 237)

Olup sermest-i mağrur cemâl-i hüsn-ü Yusuf'tan
Çekilmiş çeşm-i Yakûb'a tahassûrden beyaz perde (Kasır 1984: 256)

Seyrânî'nin de ifade ettiği üzere Hz. Yakup'un, Yusuf kaybolduktan sonra bir gün dahi yüzü gülmemiş, bundan dolayı evine *gam evi* denilmiştir. Yine dörtlükte olduğu gibi babası Yakup'un, Yusuf'un arkasından döktüğü gözyaşı sel olmuş ve akabinde Yakup gözlerini kaybetmiştir. “Hz. Yakup, Yusuf kaybolduğu andan itibaren, oğlu Yusuf için büyük acı çekmiş bu acı dolayısıyla gözlerini kaybetmiştir. Sürekli hasretle ağlayıp inlediği için evine de “Beytü'l-i ahzen” (hüzünler kulübesi) adı verilmektedir” (Pala 2014: 478).

Kitab-ı Mukaddes'te kardeşler, Yusuf'un renkli uzun giysisini kana bulayıp Yakup'a götürdüklerinde Yakup giysiyi tanır ve Yusuf'un yabani bir hayvan tarafından öldürülmüş olduğuna hükmeder. Yusuf'u kaybetmenin acısıyla giysilerini yırtar, onun için uzun bir yas dönemi başlar. Bütün çocukları onu avutmaya çalışsalar da Yakup'u avutmak mümkün olmaz (Tekvin 37/31-35). Kur'an'da Yakup, Yusuf'u kuyuda bırakıp gelen ve ona gömleği gösterip Yusuf'un kurt tarafından yenildiğini söyleyen çocuklarına, “Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bu işe sevk etmiş, artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin bu saydıklarınıza karşı, yardımına sığınılacak ancak Allah'tır” (Yusuf 12/17, 18) demek suretiyle her şeyin farkında olduğunu ve Allah'a sığındığını ifade etmektedir. Kur'an'da Yakub'un, Yusuf'tan sonra Bünyamin'i de kaybetmesi üzerine iki oğlunun acısı ile gözlerine ak düştüğü yazılıdır. Babaları: “Hayır, nefsiniz sizi aldatıp bu işi yaptırmış. Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Yakındır ki Allah, bana hepsini getirir. Gerçekten Allah, bilendir, her işinde hikmet sahibidir” dedi. Ve onlardan yüz çevirip: “Vah Yusuf 'a çok yazık oldu!” dedi ve üzüntüden gözlerine ak düştü; artık yutkunup duruyordu! Daha sonra Yusuf, kardeşleri vasıtasıyla gömleğini babasına gönderir ve gözlerine sürmesini söyler, böylece Yakup'un gözleri açılır (Yusuf 12/83, 84, 93, 96). Ancak Kitab-ı Mukaddes'te bu bilgi mevcut değildir.

Hz. Yusuf'un güzelliği ise peygamberlere ait mucizelerden biri olarak değerlendirilir. Yusuf, gelmiş geçmiş en güzel insan ve erkek olarak bilinmektedir. Allah onu mükemmel bir biçimde yaratmıştır. Hatta “Yusuf'un cildi o kadar narin ve yumuşaktı ki bir yeşillik yiyecek olsa, boğazından geçerken yediği yeşilliğin rengi belli olurdu” demişlerdir. Saçları uzun ve güzeldi. Vücudu çok narindi. İlikleri bile görünürdü. Ayak tabanından bakılsa, yüzünü görmek mümkündü. Vücudu balıketli, boylu, poslu, zarif ve güzeldi. Konuşması çok mülayimdi. Saçları mis gibi

kokardı. Geniş yüzlü, iri gözlüydü. Kaşları birbirine bitişikti ve ağzı küçüktü. Beli ince, kalçalı ve tombul kolluydu” (Settari 2014: 66).

Güzellik, İslâmi çerçevede değerlendirildiğinde Allah’ın “cema” sıfatıyla örtüşür. Zira âlemdeki her şey Yüce Allah’ın güzelliğinin yansımasından ibarettir.

Seyrânî Azrail gelse koğulmaz
Vermeyince canı baştan savulmaz
Hüsn-ü Yusuf olsa ecel sevilmez
Öperken ısıırıp dişlemesi var (Kasır 1984: 185)

Ey enbâz-ı hüsn-ü Yusuf-u mümtaz
Seni güzellere server dediler
Bazılar leblerin rengin al kiraz
Bazılar yakut-u ahmer dediler (Kasır 1984: 191)

Zevki okşar hûb olana
Yusuf gibi cemâl ister
Bakan gözler hep bulana
Boyu servi-veş dal ister (Kasır 1984: 193)

Aksi hep kalbimdedir şem’-i hayâl-i hazretin
Hazreti Yusuf gibi seyr-i cemâl-i gayretin
Yok mudur bir kuşa hiç çalı kadar dost gayretin
Merhamet kıl sen benim sultânım Allah aşkına (Kasır 1984: 251)

Bence hüsnün gören Yusuf’u anmaz
Temaşâ eyleyen gözler usanmaz
Yalnız aşkınla Seyrâni yanmaz
Kim görse der sana vay bu nedir bu (Kasır 1984: 232)

Seyrânî farklı dörtlüklerde, Hz. Yusuf’un emsalsiz güzelliğine göndermede bulunmaktadır. Sevgiliyi güzellik itibarıyla Yusuf ile kıyaslar ve Yusuf’u unutturacak kadar güzel olduğunu söyleyerek, mübalağa yapar.

Süregel hasılı dünya safâsı
Toklukla açlığın birdir cefâsı
Olsa idi güzelliğın rafası
Olurdu Yusuf-u Kenan’a yahû (Kasır 1984: 233)

Âşık dörtlükte eğer insana güzelliğın faydası olsaydı, Kenanlı Yusuf’a olurdu demek suretiyle Yusuf’un kuyuya atılmasından itibaren başına gelenleri anıştırmaktadır.

Tevrat'ta Yusuf, "güzel yapılı, yakışıklıydı" denir. Kur'an-ı Kerim'de bu şekilde bir tanımlama yapılmaya da Vezirin karısı kendisi hakkında dedikodu yapan şehrin kadınlarını davet ederek onlar için hazırladığı sofrada ellerine birer bıçak verdi "Yusuf 'a- 'Çık karşılarna'- dedi. Hepsi de onu görür görmez gözlerinde çok büyüttüler ve kendi ellerini doğradılar, 'Hâşâ, Allah için bu insan değil, olsa olsa ancak üstün bir melektir!' dediler" (Yusuf 12/30-33) şeklindeki ifadelerle, Yusuf'un güzelliğine işaret edilmektedir. Kur'an' da bu olay anlatılırken Yusuf'un kadınlardan kurtulmak için zindanı bile sevimli bulduğu dile getirilir.

Sermayesi olan gider kârına
Bu günün işini koyma yarına
Mısır'da Züleyha aşkın nârına
Yanmıştır Yusuf-u Kenan diyerek (Kasır 1984: 130)

Zelhâ gibi aşk ateşi içinde
Yusuf gibi düşün yorduğum güzel
Muhabbet menzili iki üçünde
Huzurunda divân durduğum güzel (Kasır 1984: 133)

Seyrânî mısraları ile Züleyha'nın (Zelhâ) Kenanlı Yusuf'un aşkına düştüğünü, yanıp tutuştuğunu, aşk acısı çektiğini hatırlatmaktadır. Çünkü Yusuf ile Züleyha hikâyesinde aşk, alışılmışın tersine önce kadın kahramanı yani Züleyha'yı etkisi altına alır. Züleyha hikâyede, Mecnun'un karakterine bürünürken Yusuf sürekli çekimser ve nazlanan taraf olmuştur². Bu bağlamda aşk boyutunda bir rol değişimi söz konusudur. Âşık Züleyha iken maşuk Yusuf'tur.

Gerek Kitab-ı Mukaddes'te gerek Kur'an-ı Kerim'de, Züleyha ismi yer almaz. Züleyha adı kıssadan hareketle ortaya çıkan Yusuf ile Züleyha hikâyesi ile birlikte hayat bulur. Kitab-ı Mukaddes'e göre Yusuf efendisi Potifar'ın gözünde lütuf sahibidir. Ancak Potifar'ın karısı, Yusuf'un güzelliğinden ve olağanüstü tabiatından çok etkilenir ve onunla münasebet kurmak ister. Yusuf teklifi reddeder ve giysisini kadının elinde bırakıp kaçır (Tekvin 39/6-12). Kur'an'da ise Yusuf'a göz koyan Vezirin karısıdır (Yusuf 12/23). Yusuf'un evlilik hayatından Kur'an'da bahsedilmemektedir. Kitab-ı Mukaddes, bilinenin aksine onun efendisinin karısı (Züleyha) ile değil, Kâhin Potifera'nın kızı Asenat ile evlendiğinden bahseder. Bu evlilikten Manaşşe ve Efrayim adlı iki oğlu olur (Tekvin 42/45, 50, 51, 52).

Seyrânî dörtlükte, Züleyha'nın rüya yoluyla Yusuf'a âşık olduğunu anarken Yusuf'un rüya tabir edebilme yeteneğine de göndermede bulunmaktadır.

Kutsal kitaplarda yer almayan Züleyha'nın rüyası³ mesnevilerin hemen tamamında ve halk hikâyelerinde ortaya çıkan bir motiftir. Aynı rüyayı üç kez gören Züleyha'ya üçüncüde rüyasına

² C .Settari'nin aktardığı üzere; "Yusuf'un yaşadığı dönemde pek çok kişi onu gördü ancak Yusuf'un aşkına iki kişi nail oldu. Biri Yakup, diğeri Züleyha (Settari 2014: 134).

³ Câmî'nin Farsça destanı Yusuf ile Züleyha'da, üçlü yineleme, edebi bir metin olarak kullanılmıştır. Genç Züleyha baba evinde, üç kez gördüğü rüyada üç kez birini görür ve büyük aşkını Mısır'da bulacağını anlar. Tabii bu rüyada ancak, iktidarsız bir adamla yaşanan, hayal kırıklığı yaratan bir evlilikle geçen yıllardan sonra gerçek olur. Züleyha, yakışıklı Yusuf'a baktığında, rüyalarındaki erkeği görür. Bu tür gecikmeler ender değildir; bekleme süresi genellikle bu destanda olduğu gibi, on yıl ve fazlasını kapsamaktadır (Schimmel 2005: 124).

giren kişi, Mısır Azizi olduğunu söyler. Bu bakımdan Züleyha'nın rüyası, masallarda ve halk hikâyelerinde görülen “rüya yoluyla âşık olma” motifinin bir yansımasıdır. Motif “İran, Arap ve Hint hikâyelerinde de görülür ve bunlarda motifin, Asya Şamanlığı ve İslâm öncesi inanışlarının törenleri ile ilgisi daha açıktır” (Başgöz 1986: 35).

Aziz-i Mısrî'nin rüyasını Yusuf eder tâbir

Görölmüş olmayan rüyaların tâbiri mümkün mü (Kasır 1984: 295)

Seyrânî'nin dizeleri Yusuf'un, Mısır hükümdarının gördüğü rüyayı doğru bir şekilde tabirine, bu tabirin kendisine Mısır'ın en üst mevkiini getirmesine ve rüyada olacağı bildirilen kıtlığın aldığı tedbirlerle atlatılmasına bir göndermedir.

Rüya, başta Yusuf kıssası olmak üzere hangi türde yazılmış olursa olsun bütün Yusuf ile Züleyha hikâyelerinde⁴ kaderin seyrini belirleyen itici bir güçtür. Nitekim hikâye çocuk Yusuf'un rüyası ile başlar: Kur'ân-ı Kerîm'de rüya “Hani bir zaman Yusuf, babasına: “Babacığım, demişti, ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı⁵ gördüm, bunların bana secde ettiklerini gördüm” (Yusuf 12/4, 5) olarak geçer. Hz. Yakup, Yusuf'un rüyasını “Allah seni kardeşlerinden üstün kılacak ve sana secde edecekler” diye yorumladıktan sonra Yusuf'a rüyasını kimseye anlatmaması konusunda tembihler. C. Jung'a göre rüyaların dini boyutu vardır ve Yusuf'un rüyası büyük rüyalar⁶ diye adlandırılanlardandır. Bu grupta yer alan rüyalar sadece onu göreni değil, çevresindeki herkesi ilgilendirir ve etkiler (Çetin 2010: 259-261).

Bir peygamber olması hasebiyle Hz. Yakup, Yusuf'un gördüğü rüyayı tabir eder. Yakup'un bu özelliği daha sonra Yusuf'ta da görölmektedir. Zindanda bulunduğu süre boyunca nübüvvet eğitimi alan Yusuf'un, kendisine bahşedilen özelliklerden biri de rüya tabir edebilme yeteneğidir. Yusuf, zindanda iken kendisine rüyalarını anlatan iki mahkûmun rüyalarını doğru bir biçimde yorumlamıştır.

Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân'a göre Yusuf zindana girince beraberinde iki kişi daha zindana girer. Bu iki kişinin gördüğü rüya öz olarak aynı olmakla birlikte Kitab-ı Mukaddes'te bu rüyalar ayrıntılı olarak anlatılır (Tekvin 40/5-19). Kur'ânı Kerim rüyalara kısaca değinir ve Yusuf'un bu rüyalarla birlikte tevhid dinini tebliğ ettiği görölmür (Yusuf 12/36-41). Yusuf, Kitab-ı Mukaddes'e göre iki sene zindanda kalır. Firavun, ikinci yılının sonunda rüya görür. Firavun'un rüyası kimse tarafından yorumlamayınca, Yusuf'a müracaat edilir⁷. Tevrat'ta rüya “Tam iki yıl sonra firavun bir

⁴ *Yusuf ile Zeliha* hikâyelerinde en önemli temalardan biri rüyadır. Sadece Yusuf'un rüyaları değil, Zeliha'nın, Yakup'un, Mâlik Reyyan'ın, Çaşenger'in rüyaları kahramanların hayatını etkilemenin yanında bütün bir Mısır halkının, Kenanilerin kaderinde de belirleyici ve yönlendirici olmuştur (Tozlu 2014: 171).

⁵ Güneş ve ay genellikle siyasi rüyalarda ortaya çıkan, özel öneme sahip rüya simgeleridir Yusuf da daha genç yaşında, gelecekteki yüceliğinin bir işareti olarak rüyasında, on bir yıldızın güneş önünde eğildiklerini görmemiş midir? (Schimmel 2005: 85).

⁶ F. G. Hopkins, Yusuf'un rüyasını kehanet bildiren veya bir teamül koyan kutsal nitelik taşıyan rüyalar (Günay 1999: 89) olarak isimlendirir.

⁷ İlk çağlarda kolektif rüyada bir kehanetin bulunduğu kabul edilir ve içindeki uyarılar ciddiye alınır. Bu rüyalar ve yorumlanışları şimdi bize hayal ürünü olarak görünmektedir; ancak yine de bugün kullandığımız yorumlama ilkeleri ile aralarında bazı koşutluklar bulabiliriz. Genesis 41'de yer alan Firavun'un rüyası ve onun Joseph (Yusuf) tarafından yorumlanışı yukardaki türden bir kolektif rüya tipidir... Kralın rüyalarının halk için büyük önemi vardı, çünkü Firavun hem tanrı idi hem de tanrılar arasında yeryüzünün temsilcisiydi. Tanrılar ve insanlar arasındaki resmi temsilci olduğundan onun rüyaları, insanlara ulaştırılan tanrının sesi gibiydi (Fordham 1997: 129).

düş gördü: Nil ırmağının kıyısında duruyordu. İrmaktan güzel ve semiz yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar. Sonra yedi çirkin ve cılız inek çıktı. İrmağın kıyısında öbür ineklerin yanında durdular. Çirkin ve cılız inekler güzel ve semiz yedi ineği yiyince, firavun uyandı. Yine uykuya daldı, bu kez başka bir düş gördü: Bir sapta yedi güzel ve dolgun başak bitti. Sonra, cılız ve doğu rüzgârıyla kavrulmuş yedi başak daha bitti. Cılız başaklar, yedi güzel ve dolgun başağı yuttular. Firavun uyandı, düş gördüğünü anladı” (Tekvin 41/1-7) şeklindedir. Yusuf, hükümdara her iki rüyanın da aslında aynı anlama geldiğini söyler ve “Mısır’da yedi yıl bolluk olacak. Sonra yedi yıl öyle bir kıtlık olacak ki, bolluk yılları hiç anımsanmayacak” (Tekvin 41/29, 30) şeklinde yorumlar. Kur’ân’da firavunun gördüğü rüya bir tanedir (Yusuf 12/43).

Şuâ-ı hüsn-ü Yûsuf berk urur ufk-u Filistin’e
Eder hem mahbesi Mısırın derûnun nurla perverde (Kasır 1984: 256)

Olup sonra zimâm-ı adl-i Yûsuf destine teslim
Dilerse kavm-i Ken’an kavm-i Mısırı tac eder serde (Kasır 1984: 256)

Seyrânî’nin her iki beyiti de Yusuf’un, Mısır’a yönetici olmasını hatırlatmaktadır.

Hz. Yusuf’un, Kenan’da (Filistin) kıskançlık yüzünden kuyuya atılmasıyla başlayan yolculuğu Mısır’da, Aziz’in evine uzanır. Burada Aziz’in karısının tacizi ve Yusuf’un iftiraya uğrayıp zindana atılması, Yusuf için adeta başka bir imtihandır. Hz. Yusuf zindandaki zamanını tamamladıktan ve kişilik olarak da olgunlaştıktan sonra farklı bir boyuta geçer. Zindanda edindiği meziyetlerden biri de rüya tabiridir. Bu niteliği onun zindandan kurtulmasını, masumiyetini ispatlamasını ve Mısır’ın en önemli kişisi olmasını sağlar.

Yusuf, Kur’ân-ı Kerîm ve Kitab-ı Mukaddes’ e göre firavundan sonra ülkenin en yetkili adamı olmuştur (Tekvin 41/43, 44). Bu konuda her iki kutsal metnin birleştiği görülür. Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân-ı Kerîm arasındaki en önemli farklardan biri Yusuf’un ailesini, kardeşlerini Mısır’a getirme konusunda ortaya çıkar. Kitab-ı Mukaddes’ e göre Yusuf’un kardeşleri iki kez Mısır’a hareket etmişler ve ikincide Yusuf ile tanışmışlardır (Tekvin 45/1-5). Kur’n’a göre ise Yusuf’un kardeşleri, Mısır’a iki kere seyahat ederler ve ikinci ziyarette kardeşleri Bünyamin’i Mısır’da bırakmak zorunda kalırlar (Yusuf 12/79, 80).

Sonuç

Evrensel konular ve hikâyeler, dünyanın hemen her yerinde güzel sanatlarda ve edebiyatta her zaman kendisine yer bulmuş, tekrar tekrar işlenmiştir. Bu hikâyelerden biri olarak Yusuf kıssası ve kıssadan yola çıkılarak yaratılan Yusuf ile Züleyha hikâyesi pek çok yaratmaya ilham kaynağı olmuş, dünyanın en eski ve önemli hikâyelerinden biridir. Ayrıca âşık şiiri temsilcileri hangi yüzyılda yaşarlarsa yaşasınlar dini, tarihi ve sosyal konulara şiirlerinde yer verirken âşıklık geleneğinin önemli bir parçası olarak halk hikâyelerine de kayıtsız kalmamışlar; hikâye anlatıcı ya da tasnif edicisi olmalarının yanı sıra halk hikâyelerinin çeşitli motiflerine, işlediklerin konu ile bağlantılı olarak mısralarında yer vermişlerdir.

Bu çerçevede XIX. yüzyıl âşık tarzı şiir geleneğinin önemli temsilcilerinden biri olan Seyrânî, şiirlerinde sosyal konuları işleyen bir hiciv üstadı olmasının yanı sıra dini-tasavvufi konuları ve peygamberleri de mısralarına taşımıştır. Âşık, dini hikâyelerin en eskilerinden biri olan Yusuf peygamberin hayatını anlatan Yusuf kıssasını hemen bütün ayrıntıları ile ele almış hatta sadece bu konuyu işleyen müstakil bir şiir de yazmıştır. Seyrânî Yusuf kıssasını, Kur'ân-ı Kerîm ve Kitab- ı Mukaddes bağlamında şiirlerine aktarırken aşk teminin yanında Hz. Yusuf'un kutsal kitaplardan yansıyan ibretlerle dolu yaşamını; talih, ahlak, erdem, sabır ve sebatın önemini, yazılanın bozulmayacağını, Allah'ın her şeye kadir olduğunu, dini- tasavvufî bağlamda; nübüvvet, rüya, tecelli gibi kavramları kıssa üzerinden mısralarına yerleştirerek didaktik mesajlar vermektedir.

Kaynaklar

- Alptekin, Ali Berat (1997). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Başgöz, İlhan (1986). *Folklor Yazıları*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2000). “Yeni Türk Şairinin ‘Yûsuf u Züleyhâ Hikâyesi Duyarlılığı”. *Türkoloji Dergisi*, C. 13, S. I, s. 109-143.
- Çetin, Özer (2010). “Jung Psikolojisinde Rüya”. *Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 249-269.
- Daşdemir, Özkan (2012). *Halk Hikâyesi Olarak Yusuf ile Züleyha*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora tezi).
- Fordham, Frieda (1997). *Jung Psikolojisi* (Çev: Aslan Yalçın). İstanbul: Say Yayınları.
- Günay, Umay (1999). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kasır, Hasan Ali (1984). *Develili Seyrânî Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Kur'ân-ı Kerim ve Yüce Meâli* (Haz. Süleyman Ateş), 1980- Ankara: Kılıç Kitabevi.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, 2011-İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.
- Özsoy, Bekir Sami - Halil İbrahim Ataman (1993). *Posoflu Âşık Sâbit Müdâmî, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçmeler*. Kayseri.
- Pala, İskender (2014). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sakaoğlu, Saim-Ali Berat Alptekin-Yurdanur Sakaoğlu-Esma Şimşek (1999). *Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri II*. Ankara: AKM Yayınları.
- Schimmel, Annemarie (2005). *Halifenin Rüyalari-İslamda Rüya ve Rüya Tabiri* (çev. Tuğba Erkmen). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Settari, Celal (2014). *Züleyha'nın Aşk Derdi-Hz. Yusuf Hikâyesi* (çev. Mehmet Kanar). İstanbul: Şule Yayınları.

Tozlu, Necdet (2014). *Bayburtlu Ağlar İrşâdî Baba Yusuf ile Zeliha*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.